

XI.

Alt med Tiderne i Verden

Menneskeslægten's Dyrløse

gaaer frem

til Forbedring og Lykkeligbed.

Vicepræsæs, Biskop og Doctor

Joh. Christ. Schönheiders

Tiltrædelsestale

i det Kongelige Norske Videnskabers - Selskab paa dets Præsæs

Hans Kongelige Høshed Arveprinds Frederiks

Fødselsdag den 11 October 1791,

in Geschichte der Stadt

von der Stadt

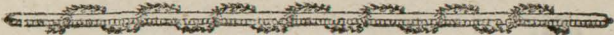
der Stadt

der Stadt

der Stadt

der Stadt

18

Mine høifjærede Medborgere! Som den anden af Fædrene i Philosophien, Plato, har i sine Skrifter mangen kostelig Sandhed, mangt Guldkorn eller Edelsteen værd at opsøge, og bringe i Sammenligning med vor Philosophie; saa er ogsaa dette i hans IVde Samtale om Lovene, hvor der omspørges, hvorfra en lykkelig Forfatning i Almeenvæsenet eller Staten kan ventes og ønskes; " Gud styrer alt, og de menneskelige Ting bestyrer næst Gud (eller under ham) Hæld og Leilighed, men et tredie som mere lader sig behandle af os, maade man tilstaae, at der følger med disse tvende, nemlig Konsten" ^a). Jeg vil strax stræbe at gjøre mig tydelig, hvorledes jeg har fundet i dette Sprog, en Text af heldig Forbedyning, en Tillidsforfyndelse, for at træde første gang frem i deres Forsamling med det hadrende Kald, De have givet mig, og som vor Præsæs Hans Kongelige Højhed Arveprindsen har mildeligen bifaldet. Hvor naturligt er det, at ophøjet Tølelse af Rational-Kjerlighed, tilligemed Tølelsen af den mig paaliggende Pligt, har opfyldet

min

a) Ὡς θεός μὲν πάντα, καὶ μετὰ θεοῦ τύχη καὶ καιρὸς τὰν-
 τρωπικὰ διακωβερνοῦσι ζυμπλῦτα, ἡμερωτέρου μὲν τρίτου
 ζυγγωρησῶν τὰτοις δεῖν ἐπεδοῖ, τεχνῆν. Platonis opp.
 Tom. VIII. p. 171 edit. Bipontina.

min Sjæl med Tanker og Bønner om denne Videnskabs-
 Stiftelses blomstrende Bedligholdelse, og dens Frem-
 gang i Frugtbarhed. Dmmeligen elsker hvert vort Sel-
 skabs Medlem, ja hvert tænkende Landets Barn, denne
 Musernes Plantning, som dog ene for dette store Stift
 er isteden for alt Academie, næsten ene maae være Mid-
 delpunktet for videnskabelig Bestræbelse. Der er Al-
 meensvel i denne Stiftelse, kan det da ikke være et
 Hjertets Anliggende for ham, som tiltræder dens Be-
 styrelse, at studere hvad den gamle Verdens Vise have
 lært, at de holdt for Troe og Forventning, hvad man
 har at bede om, for at see Held og Fremgang i Stats-
 og Folke-Lyfsalighed. Ja mine Herrer! saa er det for
 mig. Jeg har gjort det Plato siger: bedet, og har
 Net til at betjene mig af hans Ord. Vi bør rose det Brø-
 dre! hvor ophøjet Plato er over tom og ørkesløs Mund-
 held, om hvad man ellers kalder Guds Betsignelse,
 eller det, hvad vi med Held ved Bønner skulle søge hos
 Gud. "Gud styrer alt" — Denne er den urokkelige
 Grundvold, den paaminder os, at der er uendelig flere
 end menneskelige Ting under Guds Bestyrelse. Det
 store Universum bestyrer Gud. Ogsaa han bestyrer de
 menneskelige Ting, denne ganske liden Deel af det Hele.
 Men der maae vi lære at forstaae os paa (saavidt
 mueligt) Omstændighedernes Held, og Tiden med dens
 Lejligheder, formedelst hvilke Gud styrer vore Begiven-
 heder og Wilkaar. Disse Omstændigheders Held og Ti-
 dens Lejlighed ere for største Deelen uden for vor Magt;
 men der er en tredie medvirkende Aarsag til vor Betsfærds
 Fremme, og den er, som Plato siger, den tredie Deel
 af Stiebnen, som lader sig behandle af os, er saa at
 sige en betvingelig Ting, den man kan gjøre tam, og
 os ganske huusvant, og den er Konsten og Konstfliden.

Saa vidt har jeg da fremsat Platos Erklæring om Almeenvæl og dets Fremgang. Hvor ypperligt at ihukomme og gjøre Anvendelse af den, hvor vi ønske og haabe os nogen Folke-lykkelighed og borgerlige Indretningers Fremgang. Den har tre Aarsager, hinanden i sig selv ganske ulige; men for os aldeles vigtige at give Ngt paa. Gud den uendelig ophoiede — Omstændigheder og belejlig Tid, som ikke er i vor Magt — Kunsten og Kunstfliden, den vi raade over. Denne Anvisning er værd at vi bruge den til Ledetraad for vor Philosophering, som sommer sig det mildere Lys, som, siden Platos Tider, i flere end 2000 Aar er forundt vor Philosophie. Jeg vil gaae længere end Plato, men jeg er tryk paa, at jeg intet vover ved at handle om, og anprise som en Troes-Sandhed: at med Tiderne i Verden, Menneskeslægstens Lykkelighed, gaaer frem ad til Forbedrelse. Jeg vil fremsætte de Grunde, som give os Mod til at holde fast ved denne Forventning som en Troes-Sandhed, og dernæst vise, at selv Mørkhederne og Indvendingerne bør gjøre os faste i denne Troe.

I.

Denne Mening og Forventning, at det gaaer fremad til Lykkelighed med Menneskeslægten, grunder sig paa den ganske visse Sandhed: Gud styrer alt, og eftersom et tænkende Menneske bliver bekiendt med denne guddommelige Anordning, med mindskranket Vrees frygt, med anspændt Tænkraft, og med vedholdende Ngtfømhed paa det, som Erfaring lærer, saa bliver denne Sandhed tydeligere og vissere. Det første, som udkræves til denne Indsigt, er den Forstandighed, at kunne gjøre nogenlunde Overslag om den Uendelighed af de Skabninger, de Aarsager og Virkninger, som høre

til Guds Huusholdning; den Forskjellighed af Planer og Hensigter, den Utallighed af Organisation, Konstruktører, den Forskjellighed af Tiderne, som deres Udvikling i Virkning udfordrer — hvilket alt den guddommelige Alvidenhed, Visdom, Godhed, Retfærdighed, Almagt har under sig, og har at raade derover. Siin Forstandighed samler man ved at lære kjende og studere den uudsømmelige Videnskab, Naturen, hvor Opdagelsen desmindre kommer til Ende, jo mere man leder! hvor Grændsefjellen imellem Classer og Arter findes desvanskeligere at sætte, jo mere man bestræber sig for at gjøre Inddelinger; hvor Storheden i Maal og Legemernes Vægt bringer vore Tanker ligesaameget til at svimle, som Fiinhederne i de smaae levende Skabningers Ledemoder gjør, at vi tabe os i Uendeligheden af Livets Uddeling; hvor Granskning efter Aarsager og begribelig Sammenhæng overbeviser, at allevegne ere urandsagelige Hemmeligheder, jo nærmere vi beskue Tingene, og vve os i at granske skjulte Ting; hvor det er, som Salomo siger, Vere, som Konger kunne attraae, at opdage Guds Gjerninger, men Guds Vere, at han har skjult dem. Betragtning og Beundring over Skabelsen den gjør vor Fornuft ogsaa nem til at tænke stort og glædeligt om Guds Styrelse med vort menneskelige Levnet og med den hele Verdens Begivenheder. Vi slutte, saadan som i de skabte Ting, i de uberegnelige Massers Dannelse, i Bevægelsens Uddeling, i den uendelige Mangfoldighed af Vexlers og Dyrs Organisation, Liv og Følelse, Gud kjendes urandsagelig, viis, herlig, gavmild og velgjørende; saadan er han ogsaa i sin Regjering og Bestyrelse over alle disse sine Skabninger; saadan Skaber han er, saadan Opholder og Skjebnens Styreer er han. Det er denne Slutning, som Afiens, Grækenlands og Roms Religionslærer

lærer Paulus udførte for Athenens Areopagus, Raads og Almues Forsamling (Gjerningernes 17). Da vi ikke have denne Tale uden i et meget kort, dog lysvækkende Udtog, saa maae vi gjette om dens Udførelse, hvormed han har kunnet maale sig med Athenens Philosopher.

Men Talens Indhold staaer tydeligen der, at den, efter den kloge Indgang om at forkynde den ubekjendte Guddom, hvortil Alterets Opkrift indbød ham, har disse toende Hoveddele:

1) Gud har skabt Verden og alt hvad der er i den. 2) Gud har ladet al Jordkredsen blive beboet af een Familie, og har givet Nationerne deres bestemte Læder og deres Grændser for deres Boepæle, at han ogsaa seer til med og bestyrer Landenes Oplysning, og kræver af dem Tænkemaaders og Sæders Bedrelse, eftersom han ogsaa har fastsat Tid til at dømmе dem. Men lad os holde vor Betragtning fast ved den ommeldte Analogie imellem Skabelsen og Beskyrelsen. Det hører til Naturens Indretning ved dens Skabelse, at alt hvad som lever, haver i sig en Kraft og Stræben til at ville udvikle sig, og blive alt meer det, det skal og kan blive. Denne Udviklingsdrift er to Slags; den ene er forbeholden den tilkommende Tilstand, efter Skabningernes Omgang fra dette Liv til et andet. Denne er den Valingenesie, hvis Beviis er det priselige Resultat af den meget fortjente Bonnets Betragtninger i Naturen. Om denne forbyder Sagens Storhed og Herlighed og nærværende Tids og Lejligheds Indskrænkning mig at tale. Den anden, nemlig Udviklingskraften og Driften, som bringer Skabningerne i dette Liv fremad til deres Maal, er her vor Gjenstand. — Man kan med god Grund sætte

dens levende Skabninger deri, at det, ved at øve og dyrke sine Evner, kan voxe og forfremmes i Konst-Duelighed, og at det ikke, som de ufornuftige Dyr, er indskrænket til de Evner, som ere i dets Art medfødt. Fuldkommengjørelse og Bævt deri (Perfectibilitet) det er Mennekelighedens Væsen. Ingen Konst eller Videnskab er os Menneker medfødt, end ikke Sandsernes og Ledemodernes rigtige Brug kommer uden Anførsel. Men ved den mangfoldige Forbindelse, ved den paa utallige Maader i hinanden vævede Omgang; derved er det, at vore Kundskaber og Evner samles og voxe. Barnemoderens og Plejemoderens omme og kjælede Omfarg er den første Dyrkelse; ved Legesødfendes og Lærerens Behandling, Øvelse og Elibning naaes det hunselige og borgerlige Livs Dyrkelse; ved Kappen, Understøttelse, Opmuntring, Modstræbelse, Trang til Vands og Legems Kræfters Anspondelse; ved den Driven i det aandelige Liv, der ligner Svøbens Virkning, som Mangel, Frygt for Uheld, virkelige Lidelser og ulykkelige Omstyrtinger frembringe; derved er den mennekelige Vid og Opfindelsekraft bragt til Opdagelsen i det store Naturens Forraad; derved have Mennekerne taget Underviisning — Elibning — megen Slags Dyrkelse af hinanden. Der kan dog ingen uden den, som lukker Vjæne og forhæder sig, at ikke ville see det Historien klarligen viser, negte, at hvert Livsrum i Verdens Begivenheders Løb viser den Fremgang, Mennekerne have gjort i Videnskaber, i Konstfid, i Sædelighed, i borgerlig Velfærdens Betryggelse. Hvo der kan læse vor Fædrelands Historieskriver Snorro, som fremlægger de samtidige Skaldes Vidnesbyrd, og fortæller hvad i hans Tid var Fædres Fortælling, og ved endda tilsvarende Mindesmærker var stadfæstet, hvad hans Fædre og han

selv oplevede, og kan følge Liderne, den seer, hvorledes i vort Land, som overalt paa Jordkloden, den menneskelige Forstand er bleven rigere paa Kundskaber. Lovgivningen har fredet om Menneskenes Liv og Ejendomme, andre Videnskaber have lært at kjende og at bruge Naturen, have anført den menneskelige Fornuft til at omgaaes retteligen med Religionens overjordiske Lærdomme, og til at gjøre Anvendelsen af dem til det daglige Levnets Duellighed, Gavn og Glæde, til dets Byrders Formindskelse, til at holde vort Sind — vort Haab — vore Leveregele — Planer urokkede i den almindelige Forgængelighed. Dette sidste er den herligste Fremgang, den en menneskelig Forstand kan gjøre, at den sunde Fornuft kommer saa langt i den aabenbarede Religions Betragtning og Mandtagelse, at den gjør dens Lærdomme til sine egne Overbeviisninger; at den indseer og holder for, at Troen paa Sandheder, som ere over Fornuftens Grandfæining og Dydagelse; grunde sig paa historisk visse Begivenheder, som forkynde guddommelig Autoritet for disse Sandheder, den er sund Fornuft, eftersom intet kan være fornustigere, end at Menneskene annamme af sin Skaber selv, Viisdom til Fred og Frimodighed i Samvittigheden, til Godgjørenhed og Mandighed i sit daglige Levnet, til Forventning om uforkrænkkelig Lyksalighed, som gaaer længere end dette Liv. Dydkraft og Gavnlighed for andre Mennesker, og Klogskab til at nyde selv Livets Gode; det er Religionens rette Anvendelse, og denne Forening imellem Fornuft og Religion, den er Summen af Menneskeslægtens Dyrkelse, og Nationers Fremgang til virkelig Lyksalighed. Dette er Djemaalet, hvorhen al Stræben efter Oplysning ved Videnskaber, efter Følelser i Sæders Forfæining og Slibning eller Behagelighed i Levemaaden ved Konsterne efter Almeens

og privat Velstand, ved Industrie og Handel maae sigte. Jeg har sagt, at der er i Skabelsen af Gud nedlagt i vor menneskelige Natur og i vort Levnets Fremløb en Udviklingsdrift, en Stræben efter Fremgang til Fuldkommenhed. De i sammentrængt Korthed fremfattede Beviis tør jeg ikke opholde mig med at udføre, eller indklæde i Talens Konstrukt. Det fortjente en egen Afhandling, og skulde lede mig længere, end jeg bør holde mine Højskærede Herrers Ugtsomhed. De ville nu kun tillade mig at opfordre, det der er mere, end blot Ugtsomhed, al den Sands af høj Opførelse, af salig Glæde, af Tillid, som gaaer hen over alle Vanskeligheder og Tvivl, den Sands, med hvilken gode Mennesker tænke disse Ord, vi have ladet Plato sige os: Gud styrer alt; saa skal den Forventning om Altings Fremgang, den vi handle om, blive meer end løst Haab, en Udfigt, som glæder, befæster, tilskynder af vor Livs Kraft, en Troe, som bliver vort Sindss Fasthed, vor Fornufts Nos, vor Mandighed og vor Klogskab til at gaae vor Bane, og at føres hen ved Tidens Strøm. Ja det er og bliver den højeste Fornuft for et tænkende Væsen at forsaage Fordringer paa egne Erfaringer, at tilstaae, at vor Beskuelse og vor Grandfning ere usfikkede til at bedømme den evige, den alvise, og den fra Eviighed styrende Skaber i sin Husholdning og dens Handlinger. Det er Fornuft at troe meer, end vi kunne see, forstaae eller erfare, og at overgive os til Beundring, Bisald og uindskrænket Tillid, naar vi blive mindede om den Tanke: Gud styrer alt. Og der kan og bør vi tage Mod til at gjøre heraf den Slutning: sølgelig gaaer alting til Forfremmelse, sølgelig udvikler alt sig til Fuldkommenhed, til Vert i Lyksalighed; endssjønt det skeer paa Maader, dem vi ikke tydeligen kjende, og i Tider, som vi ikke

nøje

nøje bemærke, hvorledes hver Tidens Dele og Leilighederne med Tiderne frembringe Udviklingen, Moedningen, Vexten. Saa har den vor Lærer, som er Menneskeslegtens Dpretter, Verdens Saliggjører og Evigheds Herre, sagt (hos Markus 4, 26) "Guds Rige" er saa, som naar et Menneske lægger Sæden i Jorden; saa gaaer Nætter og Dage hen, han sover og staaer op, og Jorden bringer af sig selv først Planter med Blade, saa Aret, omsider den moedne Sæd i Aret." Hvor velgrundet er det i Bekjendtskab med vor Fornufts Kortsynedhed, at overgive sig til den alle Aarsagers, Guds Bestyrelse, og alle Tiders og Leiligheds ubegribelige Sammenhæng; hvor velgrundet i Tanken om Gud, er det at hænge fast ved hans Skaber-Behag til sine Gjerningers Fremgang, som er forenet med Viisdoms og Herredømmets Evighed? og er det at undres over, at Altings Styrrer og Skjebnens Herre har sat Troe paa hans Styrelse, til Vilkaaret for de hans Mennesker, der ville opleve denne Udvikling, Vext og Fremgang i deres Velsærd og Bestræbelse for Held? Langt fra denne Tankeorden og den funde Fornuft ere de, for hvilke det Ord Troe er til Foragt og Spot. Uden at gjengjelde Stoltheds Foragt med Ringagtelses Medynk; saa er det dog vel saa, at dem fattes den Fornufts Sundhed, hvormed de skulde mærke Forskjellen imellem at domme om Ting, som ere af samme synlige, indskrænkede og forgængelige Natur, som vi, og at domme om den uden Ende, visse, mægtige, evige Altings Skaber og Styrrer. O! dem fattes den Jagttagelses-Flid, Vedholdelse, hvormed man kommer til værdige Tanker, til Beundring over Naturens Ubegribelighed, Rigdom, og til at overbevise sig om Umueligheden at finde ved Beskuelsen Guds Styrelses Viisdom, Godhed, Retferdighed, og

dens Hensigter og Planer, som udstrække sig i Tidens Tider.

II.

Det er sandt, naar vi ville anvende denne Troe om Fremgangen i Fuldkommenhed paa vore Tider, paa vor Stats, vor Sædeligheds, vor Videnskabers Udvikling til Almeens Vel, saa møde vi Mørkheder, hvor vi tidt nok slet intet Lys skimte, og Forvirringer, som trøe med Udelæggelse og Undergang. Der kunde vel de opstaae imod vor Troe, som af deres Bekjendtskab med Historien, hvad der er hver Mand vitterligt, hvad vi ogsaa selv opleve af Dagens Begivenheder, dristigen ville paatvinge os den Forestilling og den sorgelige Forventning, at alting i Verden gaaer til det værre, at baade Jordkloben forældedes, at dens Sygdomme tage til, og at Jordens Beboere i Tænkemaade, Grundsætninger og Idretter vige saa meget af fra Sandhed, Dyd, Retfærdighed, som hvert Folk bliver gammelt i sit Land; at den fra Slegt til Slegt, fra Land til Land sig udbredende Udyd medfører saa uimodstaaeligt Forsald af alle borgerlige Forbindelser, alle Almeens-Velfærds Baand, alle Velstands Kilder, og alt hvad der er Staternes Grundvold og Støtter, at derved det Heles Undergang bliver beredet og hidført. Vi bør ikke undslaae os for den Tanke, at vor Jord med alle sine Indretninger, og med den Guds Huus-holdning, som nu bestaaer, eengang skal faae Ende; hvorvel vor Religion vil gjøre sine Bekjendere, som ganske hengive sig den, saameget til Guds Venner, at vi troe at denne almindelige store Omstiftelse med alle sine Forfærdelser skal blive til det bedre og ikke til det værre. Men hvad Naavn fortjener den Philosophie, at alting i Verden gaaer til det værre? Er det saadan

For-

Forventning, som de, der ville være Guds og hans Regjerings Tilbedere, tør være bekjendt? er det Troe? eller er det ikke den skumle Bantroe, at betragte og at udtiude alle Uordener, alle Mangler, Brostfældigheder, alle Uheld og Forstyrrelser, som Forbud om almindelig Forsald og Tilintetgiorelse, med hvilken vi i al Rolighed skulde samtykke? Jeg vil ikke herved opholde mig. Men hvorledes skal da disse Særstyner i Verden, disse Mørkheder, disse Fælheder af Uordner og Elendigheder forklares, saa at den Troe om Fremgang og Udvikling til det bedre kan bestaae? At denne Verden har Uordner og Elendigheder, at disse formørke Tanken om Guds hellige og faderlige Regjering, under hvilken det gode gaaer frem; at vi ikke altid klarligen kan see alt at udvikle sig til de gyldne Tider, da alting bliver godt; det kan dog aldrig volde Forundring for den, der betænker det, at Synd og Frafald fra Guds Regjerings-Orden har fra den allerførste Tid, om den vi vide, været i Verden.

Hvorledes er det at vente, at de mange forsættelige Forstyrrelser af Skaberens Indretninger i den aandelige Verden, og Misbrugene af saa mange levende og livløse Skabninger, ikke skulde frembringe Virkninger, som ere stridende med vor Glæde, med vor jordiske Lyfsalighed, med vore Anslag om at harmonere med den allerhøjeste Herster og Styrrer? Men kan vi da være uvidende om det, eller ligegyldige ved det, at saa mange Stater og Menneſte-Forbindelser fra deres Forstyrrelser og skrækkelige Omtumlinger ere udsorte til nyt Held, til Røttelse fra Bedersfynggeligheder, til Oprejſning fra Mørkhed, Lædhed og Lasters Trældom? saaledes er Guds Regjering, hans dannende Haand i Chaos seet. Og overalt kan vi prise os lykkelige, at vide Grundloven af den guddommelige Huusholdning,

og Regjeringsformen, hvorefter den forfrænkede Verden bestyres: Regjeringsformen er det Friheds-System, at saa mange Skabninger, som have Evne eller Naturkræfter dertil, skulle selv søge og grandstke hvad der er den gode Brug af alle denne Verdens Indretninger, og den rigtige Omgang med alle Beboere paa denne Jordklode; at disse fornuftige Skabninger Menneskene ikke uden efter deres Indsigt og med deres frie Bestræbelse skulde naae og nyde Livets Lyksaligheder, paa den Maade, naar de finde den rette Brug og den retvise Omgang med det, som er dem betroet, at den rette Brug og Omgangsmaade findes ved at flye Misbrugene og Lidelserne af dem. At ogsaa Frelse fra Lidelserne udkræver vort Samtykke i den Gang, som efter Naturen er disse Lidelser bestemt, og i den Orden, hvormed de baade maae taales, og ved Modmidler, og fornemmelig med Bøjselighed og Underkastelse under den usynlige Styrelse overvindes.

Uden Tvivl er det en Hemmelighed, naar vi nævne Guds Regjeringsform; men see denne Hemmelighed er os givne at vide, naar vi forstaae at udtyde den allerældste Historie om Menneskeslægtens Oprindelse.

Kundskabs-Træet paa Godt og Ont stod der, og havde sit betydende Navn; Mennesket kjendte da endnu intet andet end godt; altsaa var det allerede da betænkt af Alstyreren og Alts Lovgiver, ham, der ved Budet havde givet Træet Navn, at Mennesket ved dette Træ skulde lære Lydighed, ikke saa at det rettede sig efter dette gjorde Forbud, men ved at overtræde det, og da derefter i en forandret Opdragelses- og Rebselses-Tilstand blive forbedret; ved Lidelsers Erfaring at blive flog af Skade, og saaledes komme til sin Bestemmelse. Dette er da hvad vi tør kalde Systemet af Guds Regjering, og den aabenbarede Frelses Huusholdning, som
paa

paa mangfoldige og forskjellige Maader er bleven Verdens-Nationers Religion og Philosophies Ideer. At blive viis og komme tilbage fra Lyder ved Lidelser, eller ved Skade, og at vinde Fremgang i Duelighed og Lyksalighed ved frivillig Bestræbelse; med Tidens Omlob at gjøre Fremgang under Nøjsommeligheder; denne er Ordenen og Banen for enkelte Menneskers og Nationers Opvejsning og Velstand. Medgang, Lidelser, Tid og Flid, disse fire Kræfter og virkende Aarsager bestyrer Gud, og dem kan menneskelig Klogskab bemærke og søge Ere og Lykke og Frihed i at være i Overensstemmelse med dem til Almeendens Udvikling. Denne Overensstemmelse med den allerhøjeste Regjering gjælder det om, for at fryde sig ved den Troe, at Menneskeslegtens Lyksalighed gaaer frem til Bedrøvelse. Indskrænket er vor Kundskab og vor Bedømmelse; Verdens Historie og Skjebne er for viid Udstrækning til vore Beregninger og vore Anslag om Almeensvel, endskiønt vort Hjerter med Døds og Haab, som hies paa Begivenhedernes Udvikling og Udfaldet, kan udvide sig med Døds og indbefatte deri Guds hele Jordklode. Selv du ædle og i dine Ryselser os ærværdige Frankerige! er for langt fra os dertil, at vi kunde tilfulde forstaae os paa dine Menneskers og din Stats indvortes Sygdomme, som have voldet de Misfornøjelser, Gjæringer, opløstet Mytterier, gjort Sammenrottelser til Borgerdyd, bevæbnet baade Borgerne og Pøbel, blandet hele Nationer sammen under de Løsnings Ord af Frihed og Menneskerettigheder. Vi forstaae os ikke paa, og det er et Under for vor Betragtning og Eftertanke, hvorledes den forferdelige Kamp imellem Adels og Hierarchies Interesse og Lidenskaber, og den tredie Stands Borgerrettigheder, den rasende Forbitrelse, den sværmende Pøbels Vildheder, vel og lejede Bevæ-
nedes

nedes Spøggelser, endog en Borgerkrigs Blodstyrkning og Forderbøvelser, dog endnu kan vende sig til at frembringe ganske nye og i det Land fornødne Grundsætninger til Religions- og Statsforms-Indretning og Undersaaternes Forening med deres Øvrigheder, og Borgeres med Borgere. Vi ville bide paa, at Tiden og Begivenhederne skal vise os det vi længes efter at see; den allerhøjeste Styrrers priselige Verk, som fremstaaer af den vilde og frygtelige Forstyrrelse, hvorover vi have broderligen sørget. Lad os vende os til en anden Nation, og et andet Almeensvel, som for vor Grandstning og Anslag og Forventninger ligger os nærmere. Vort eget Folk, vort Borgerkab, vort Videnskabs-Væsen, vort Selskab. Herover lad os betænke vore Forventninger, og befæste vor Troe, at det udvikler sig til Fremgang, til udbredet Gavnlighed, til lysende Berømmelighed. Jeg tør vel her paa dette Sted og i denne Forsamling indskrænke mig til vort Videnskabs-Væsen. En Nations Velstand kan vel visseligen skjønes efter den Agtelse og den Dyrkelse, som Videnskaberne nyde; thi retteligen at dyrke Videnskaber, er at dyrke Menneskets Forstands og Fornufts Kræfter, dets Villie og Sædelighed, dets huuslige og borgerlige Vel. Sandhed og Gavnlighed i Videnskaberne, det er Philosophie, det er Visdoms Kjærlighed og Yndest og Belsignelse af Viisdommen. Der er Klarhed og Overbeviisning i Platos Dialoger om Staten, hvor han efter omhyggelig Forberedelse af Beviisgrundene, i den femte Bog fremlægger den Sætning, at Statens Lyksalighed er Philosophie, hvor den baade iblant Borgere er Baandet, og selv paa Tronen fører Styrelsen over det Hele, fordi den er Moder til Lovgivelsen.

Til hvilken Hjertes Opmerksomhed og Omhed maae dette stemme os, mine Herrer! naar vi tænke
paa,

paa, at vort Tronhjemms eneste Stiftelse for de Videns-
 skaber udenfor Religionens Philosophie og den Encyclo-
 pedie der læres i vor Ungdoms Skole, er dette Selskab. Med hvilken Lidelighed i vore Længsler maae vi
 see hen til dette Selskabs Kraft, og dets Handlingers
 Drift og Virkninger, hvad de have været, og hvad
 de kunne blive. Det opvække vor indvortes Sands
 for Fædrelandet; og naar vi ihukomme vore for os
 bortgangne Stiftere, saa lad os troe at høre den bedre
 Verdens lykkelige Beboere tale om os. Saa hører vor
 ædle Schönings Ord, de han i dette Selskab taledes
 til sin Vens vort Selskabs Faders Gunneri Minde^b).
 " Velkommen du gyldne Tid, som nu begynder at
 " fremgaae, men som Forsynet fornemmelig har gjemt
 " til vore Efterkommere; lykønsket være du vort Fædre-
 " neland, du vor Efterslægt med dine mange lærde,
 " kyndige og duelige Borgere. Vi see dig, skjønt maa-
 " see endnu langt borte, vi see dig dog i et smigrende
 " Haab, gennem en grundet Formodning. Dorckheds
 " Svøn begynder at forsvinde; i mange Ting, som vi
 " enten ikke faae, eller faae uden Følelse, have vi faaet
 " Djnene aabne; vi stræbe at frarive andre det Van-
 " kundigheds-Dække, som var slængt over dem. De for-
 " rige Tidens Forsømmelse tragte vi at oprette; vi søge
 " dertil at finde de kraftigste Midler, og de ligeste Veje;
 " alt dette er vort Selskabs Ønske, Djemed, Bestræbel-
 " se. ^a Dette var salig Schönings Syn og Spaa-
 " dom; seer, mine Herrer! han levede og er død i den
 " Troe, at det Gode og Almeens Belfærd gaaer fremad;
 " men merker tillige, at denne Troe er uadskillelig fra
 " Tanken og Forsætterne om Bestræbelse, at det er denne
 " Bevidsthed om Gliden, som giver Troen Rimelighed og
 " Liv.

b) Selskabets Skrifters første Samling i 2vo, 5te Bind, Side 94.

Liv. Lad os overflue vort Selskabs Hovedperioder, i de 31 Aar det har bestaaet, fra Aaret 1760 da det først blev til.

Den ligesaa stræbsomme som beskedne Gunnerus med sine ham lige Medarbejdere Suhm og Schøning dyrkede denne deres Stiftelse uden alt Hædersmerke af Kongendest og Beskyttelse i 7 Aar; thi først 1767 gav Kongen ved sit aabne Brev det Navn og stadfæstede dets Love. I denne Tid vare Afhandlinger og Kobbertavler til 4 Bind samlede, og de ere fundne af den Vigtighed, at de ved Oversættelse have bragt vort Selskabs Arbejder ind i den tydske Litteratur. Gunnerus naaede tidlig, efter 55 Aars Alder, en lykkelig Omskiftelse af sit arbeidsomme Liv med det bedre. Aaret før han gif fra os, havde han sørget for, at hans Stiftelse fik en Beskytter og en Velgjører af det Kongelige Huus, som ved sin Anseelse og Gæmlichkeit har efter Gunnerus vedligeholdt og bragt til nyt Liv dette faderløse Barn.

Paa tyvende Aar nyde vi den ædelmodige og for Videnskaber og Vindskibelighed nidkjære Arveprindses Omsorg og Opmuntringer, og Belønnings Midler. Under Gunneri Efterfølger, da værende Stiftsprovst, nu Biskop Jrgens, udgaves et Bind af Selskabets Skrifter, og med den landlige Almues Vindskibelighed og Oplysning blev Selskabets Bestræbelser fortsatte. En lys Periode af Held og Drift have vor tredie Styrrers, vor ærværdige Doctor Hagerups elleve Embedsaar været. Den har stadfæstet vor hidtil handlende Betragtningstext, at Almeens Vel og Fremgang under Guds Beskyrelse kommer ved Tid og Lejlighed og Lykken, men at Klogskab og Flid maae følge med dem. De kan med Tilfredshed, ærede Ven og Medbroder! see tilbage til den Hædrelse, den Gævnlighed, den udvidende

Birk

Virksomhed, som Forsynet naadigen har ladet hendes ved Dem, og Selskabet er besøjet til at lade Dem ved mig bevidne sin skjonsomme Højagtelse og Taknemmelighed for Omfarg, trofaste Forvaltning, som Redskabet, hvorved dette Held er os tilfalden. Det faldt i Deres Lod, at indføre vort Selskab i disse sammelige Værelser, at see vort Bibliothek meget anseeligen forøget, at samle og see Skabe til vor Samling af Naturalier. De har med flog Belevenhed og Lejligheders Opagtelse vundet Yndest, Hædrelse og Understøttelse til vort Institut hos inden- og udenlandske Lærde, og Videnskabers Yndere. Dem tildeelte vor naadigste Kronprinds at modtage hans Billede, for dermed ikke blot at pryde en Sal, men han lod dem dermed forkynde Selskabet sin høje Bevaagenhed og Beskyttelse. Til Erindring af Deres Modtagelse for tre Aar siden, har han sendt sin Rejsedaler i Guld.

Tvende Quartbind af Afhandlinger, som kunde have udgjort fire i Octav, ere ved Deres Omfarg komne for Lyset, og skal vidne for Efterverdner, at Gunneri Aand virkede endnu blant os. De have ikke forladt os, endskjønt det var billigt, at en anden lettede Dem den Byrde, den De i elleve Aar med Vre have baaren. Men vi ville med retskaffen Højagtelse see Dem vandre og handle blant os, og nytte hvad De med Deres Kundskaber, Erfaringer, Agtelse, Raadsførelse, og med Deres fromme Hjertes Vnsker ville bidrage til vort Selskabs forenede Hensigts Fremme. Maatte Deres

Iste Bind. M Leves

Levetids øvrige mildeligen forlængede Deel være et udmærket Exempel paa en kraftfuld, blid og elskelig Alderdom, og maatte De og Deres Slægt, og de, som øffe Dem, see deri Guds Godhed og Belønning for de Gode.

Det være da nu en ny Periode i vort Selskabs Begivenheder, over hvilken Gud byde nyt Held og Liv til vore Bestræbelse. Men De, mine højstærede Herrer! og jeg, tør ikke ønske og love os andet Held, end det, vi med vore Bestræbelse arbejde os frem til. Vist nok meer end vort Arbejde virker den guddommelige Styrelse, som giver alle aandelige og legemlige Kræfter deres Liv, og som gjør, at utallige smaa Omstændigheder virke sammen og fremme Heldet. Dog er og bliver det som Plato fandt det, at Kunst og Flid er en virkende Deel til den lykkelige Skjebne, som blev os saa temmelig given i vor Magt. Vi selv maa byde over vore Kræfter, at de anspænde sig, og et Selskabs Kræfter maa virke i Forening. Lad os heri kjende Dagens sande Højtidelighed. Hvortil skal da vore Kræfter forenes? og hvori bestaaer disse Kræfter? Enighed skal være i vore Bestræbelse, endskjønt vi efter legemlig Nærværelse, og efter hvørs forskjellige Kaar og Livets Syssler, ere tit borte fra hinanden.

I denne store Hensigt, som har utallige Grene under sig, ville vi forene os, at vi ved nyttige Kundskabers Udøvelse, ved at bringe videnskabelige Opdagelser i Omløb, ved at vække vore Medborgeres Grandfning

ning og Eftertanke, arbejde paa vort Folks Oplysning og retvise Tænkemaade.

Hvad hver af os med egen Omhu for sig selv samler af forøgede Indsigter, hvad vi ved at meddele hinanden vore Kundskaber vinde for vort Selskabs Kreds, det ville vi lade komme vore Medborgere og den opvoxende Slægt til Gode. Skatte, som holdes indelukte, er en foragtelig og ilde lidt Ejendom. Vi have dem omkring os, som med en vis Næt spørge efter, hvortil det Videnskabers Sæde og Selskab er, og hvad Gavn det bringer dem? De, som vilde fatte det, dem ville vi tjene med det Lys, som er os bleven til Deel. Lad saa være, at de meest velgjørende Kundskaber, de dyrebareste Sandheder, de elskværdigste Lærdomme og Konster kunne have sine Fiender, fornemmelig fordi de koste Ansændelse, fordi de ikke komme overeens med Mageligheds, Egennyttigheds og Daarligheds Fordomme. Vi ville med Beskedenhed, som forsager egen Ros og Udmerkelse, med Lemfældighed, som fordrager de svagere Brødre, som ikke fortørnes ved Modsigelser, Taalmodighed, som giver den sande Mandighed, overvinde Mørkhedens Modstand, trette dens Modstræben, og vinde for Videnskab og Vindstibeligbed, og for de ædle Konster, som ere den sande Visdoms Tjenerinder, Venner og Lærlinge. Da skal Borgeren, Haandværkeren, Landmanden forstaae sig paa, at Videnskaberne gavne deres Vindstibeligbed, læste og forfremme deres Nøje, forlyste deres Forstand,

Iede dem ved Bekjendtskab med Naturen hen til at kjende Naturens Skaber, og den ufattelige herlige Hunsholdnings usynlige, men naadefulde Styrrer. Men synderlig ville vi vinde Esterlægten til Videnskabernes frivillige og yndede Lærlinge. Vore selskabelige Anslag og Bestræbelser skal strække deres Gavnlighed til Skolerne. Dplyste og retslebne Lærere, gode Metoder, nøjagtige og fattelige Lærebøger, nyttig og uskadelig Moerskabs-Læsning for Disciple, er ikke alt dette Videnskabs-Mændenes herligste Arbejde? Et Tal af Selskabets Lemmer ere Lærere, og de saavel som de fleste iblant os vide, at en Nations Dyrkelse allermeest og heldigst kan forarbejdes ved at gjøre Flid med Ungdommen. O Brødre! elsker, ynder, dyrker disse eder betroede spæde Planter, i hvilke Fædrenelandets Lyksalighed spirer. Lader dem dagligen høre og forstaae, at Sprogene og Elementerne i deres Skolestudier ikke ere blot Trældomsverk, men at der er stor Belønning for dem, som lære at omgaaes med gamle og nye Lærdes store og mange Verker; hjælper dem til at skue igjennem dette Sprogens Forhæng ind i Videnskabernes lyse og frugtbare Egne.

Og da, I lykkelige! I højtfortjente og belønnede Lærere! naar I i disse opvoxende Lærlinge berede eder Medarbejdere i eders Nations Oplysning til Almeens-Belfærds Fremme, Medkjempere mod Mørkheden og drabelige Krigere for Lyset og Guds Rige blant hans Menneſker. Denne Udsigt, disse Forsætter og Onsker
for

for dette Videnskabers Sæde, at Indsigter, Lyst og Lyst til Grandforskning Smag og Bedømmelse, samt Færdighed til at anvende Indsigterne til det daglige Livs Indretning og Forbedrelse, maae sprede sine velgjørende Virkninger omkring, og naae indtil vort Stifts nordligste og østligste Grændse indtil Havet, at overalt Borgerdyd, Fædrenelands Kjerlighed, Næringsbruggets Samvittighed, Redelighed, Bindstibelighed, Skolevæsenets og Opdragelsens Forbedrelse, maae blive alle Stænders Borgerstands.

Disse Forsætter, tillidsfulde Ønsker og Udfigter, dem ville vi i Dag forene med vore Hjerter taknemmelige Ønske for vort Selskabs Præsæs og Velgjører, og vort Norges Ven, den ædle Prinds Frederik. Hans Dags Festsighed og hans Velgjerningers ærefulde Minde skal befæste vor Broderlighed, og fornye vore forenede Bestræbelser. Og ved at tænke paa ham, skal vor indvortes Følelse af hans Exempel sige os, at vi arbejde for Almeensvel. Gud styrer alt, han styrer Almeensvel, og Tid og Lejligheder ere i hans Haand; dem skjulte du albise og ene Styrrer! men ved Konst og Flid lader du os komme efter, hvad Tid og Lejlighed skal bringe os fra dig. Ja vi ville dyrke Konst og Flid, saa lad Tid og Lejligheder blive os venlige og ynde os. Lad Dagen skinne blid for vor Frederik — lad hans Dage blive mange og lyse med Held og Hæder over hans Huus. Hans rene Lyst være fra Aar til Aar mættet med

Kongehusets Lykkeligbed, med Landets Børnedyrkelse,
 med Wijsdoms Udbredelse og Uforstands Fortrængel-
 se, med herskende Rettskaffenhed og Vindskibelighed i
 Stæder, paa Landet, paa Havet, med Udvoikling af
 alle Menneske-Evner og alle Naturens Kræfter, som
 bringe os og vore Efterkommere nærmere til sande
 gylde Lider, dem vi, paa den Grund, at du,
 vor Gud! har et Rige og styrer Alt, tør ønske, ville
 stræbe for, bør troe.

